พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

BUDDHISM AND HUMAN RIGHTS PROMOTION IN THAI SOCIETY

[1]พระครูศรีวีรคุณสุนทร (บุญนา เขมวีโร), [2]ศราวุธ ขันธวิชัย
และ [3]พระสังวาน เขมปญฺโญ

[1]Phrakhrusriverakunsuntorn (Bunna Khemavero), [2]Sarawut Khanthawichai
and [3]Phra Sangwan Kamapanyo

[1]มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
[2,3]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

[1]Mahamakut Buddhist University, Thailand
[2,3]Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

[1]buyna4239@gmail.com, [2]sarawut.kha@mcu.ac.th,
[3]sangwansainet19@gmail.com

Received: March 7, 2026; **Revised**: April 8, 2025; **Accepted**: April 10, 2026

บทคัดย่อ

การถกเถียงและการพัฒนาประเด็นสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยมิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของกระบวนการสากลที่เกิดขึ้นจากองค์การสหประชาชาติและการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างประเทศเท่านั้น หากยังสัมพันธ์กับรากฐานทางวัฒนธรรม ศาสนา และจริยธรรมที่ฝังลึกอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติและมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดวิถีชีวิต ความคิด และพฤติกรรมของประชาชนส่วนใหญ่ พระพุทธศาสนามิได้เพียงชี้นำการดำเนินชีวิตในมิติส่วนบุคคล หากแต่ยังมีพลังเชิงสังคม (social force) ที่หล่อหลอมกรอบคุณค่า (value framework) อันสอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชน

---

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

[2] อาจารย์, หลักสูตรพุทธศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

[3] อาจารย์, หลักสูตรพุทธศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

สากลพระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็น“ฐานทางวัฒนธรรม” (cultural foundation) ที่ส่งเสริมและเสริมพลังการตระหนักรู้สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, สิทธิมนุษยธรรม, สังคมไทย

Abstract

Debates and development on human rights issue in Thai society is not only the outcome of international process existing in the United Nations and international political movement, but also related to the roots of culture, religion, and ethics founded in the long history of the Thai society specially Buddhism as the national religion that play important roles in defining the way of life, thoughts, and behavior of the majority of the people. Buddhism does not only guide the way of living in the dimension of individual, but also has its social force in molding value frameworks in accordance with the universal human rights principles. Buddhism can serve as a cultural foundation that promotes and enhances the awareness power on human rights in Thai society.

Keywords: Buddhism, Human Rights, Thai Society

บทนำ

การถกเถียงและการพัฒนาประเด็นสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยมิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของกระบวนการสากลที่เกิดขึ้นจากองค์การสหประชาชาติและการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างประเทศเท่านั้น หากยังสัมพันธ์กับรากฐานทางวัฒนธรรม ศาสนา และจริยธรรมที่ฝังลึกอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติและมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดวิถีชีวิต ความคิด และพฤติกรรมของประชาชนส่วนใหญ่ พระพุทธศาสนามิได้เพียงชี้นำการดำเนินชีวิตในมิติส่วนบุคคล หากแต่ยังมีพลังเชิงสังคม (social force) ที่หล่อหลอมกรอบคุณค่า (value framework) อันสอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชนสากล

เมื่อพิจารณาสิทธิมนุษยชนในบริบทสากล จะเห็นได้ว่าหลักการพื้นฐาน เช่น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค เสรีภาพและความยุติธรรม ล้วนเป็นคุณค่าที่ปรากฏอยู่ในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งในเชิงหลักการและปฏิบัติ เช่น หลักอหิงสา (ahimsā) ที่สอดคล้องกับการ

เคารพสิทธิในชีวิต (right to life) หลักเมตตากรุณาที่สนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาคและหลักทศพิธราชธรรมที่สะท้อนการปกครองโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็น “ฐานทางวัฒนธรรม” (cultural foundation) ที่ส่งเสริมและเสริมพลังการตระหนักรู้สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

ในบริบททางสังคมไทย การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการเชิงนโยบายของรัฐหรือการเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นภารกิจทางศีลธรรมที่พระพุทธศาสนามีส่วนร่วมอย่างเด่นชัด ทั้งในเชิงการอบรมจิตสำนึกของพลเมือง การสร้างวัฒนธรรมแห่งความเคารพซึ่งกันและกัน ตลอดจนการชี้นำให้สังคมพัฒนาความสมดุลระหว่างสิทธิและหน้าที่ อันเป็นจุดเด่นของแนวคิดสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญา การประสานระหว่างหลักสิทธิมนุษยชนสากลกับหลักพุทธธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสังคมไทยที่ทั้งเคารพสิทธิมนุษยชนและยึดมั่นในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน

ดังนั้น บทความนี้มุ่งศึกษาบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย โดยจะพิจารณาทั้งในด้านทฤษฎี แนวคิดและการปฏิบัติจริง เพื่อชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่เพียงทำหน้าที่เป็นรากฐานทางศีลธรรมของชาติ หากยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการเคารพสิทธิมนุษยชนให้มีรากฐานมั่นคง และสามารถพัฒนาไปสู่การสร้างสังคมประชาธิปไตยที่มีความยั่งยืน

แนวคิดและการตีความของคณะสงฆ์

คณะสงฆ์ไทยในฐานะสถาบันทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในโครงสร้างสังคมไทย ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่สืบทอดพระธรรมวินัยและการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการตีความหลักคำสอนเพื่อประยุกต์ใช้กับบริบททางสังคมและการเมืองในแต่ละยุคสมัย แนวคิดของคณะสงฆ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของพลเมืองจึงมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง หากเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการตีความ (interpretation) ที่ผสมผสานระหว่างหลักพุทธธรรมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและโลกสากล

1. มิติทางพระธรรมวินัย: การยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในพระวินัยปิฎกและพระสูตรหลายแห่งปรากฏหลักการที่สะท้อนแนวคิดว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาและบรรลุธรรมได้ โดยไม่แบ่งแยกเพศ วรรณะ หรือชาติกำเนิด92หลักการดังกล่าวถูกนำมาเป็นฐานคิดของคณะสงฆ์ในการตีความเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (human dignity) และความเสมอภาค (equality) อันเป็นแก่นสำคัญของสิทธิมนุษยชนสากล (Donnelly, Jack. 2003, p. 25.) ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้สุทัตตคฤหบดี (อนาถบิณฑิก

เศรษฐี) และมหาลักขณมาณพเข้ามามีบทบาทในพระศาสนา ทั้งที่เป็นคฤหัสถ์และมิใช่ชนชั้นสูง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, องฺ.จตุกฺก. 21/78/123) สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในการเข้าถึงศาสนาและการพัฒนาตนเอง

2. แนวคิดทศพิธราชธรรมและสิทธิเสรีภาพทางการเมือง

คณะสงฆ์ไทยมีการนำหลักทศพิธราชธรรมมาเป็นกรอบตีความเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของผู้นำทางการเมืองและพลเมืองมาอย่างต่อเนื่อง หลักเช่น ทาน (การให้), อาชชวะ (ความซื่อตรง), อวิหิงสา (การไม่เบียดเบียน) และอวิโรธนะ (ความไม่คลาดธรรม) (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน),2553 :23) ถูกเชื่อมโยงกับแนวคิดประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล โดยชี้ว่าผู้ปกครองจำเป็นต้องเคารพสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งยังต้องปฏิบัติอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) มาตรา 2596

3. การตีความด้านสิทธิทางการศึกษาและการพัฒนาตนเอง

คณะสงฆ์ได้ให้ความสำคัญกับสิทธิทางการศึกษาในฐานะสิทธิพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างรอบด้าน การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมบาลีและแผนกสามัญศึกษา นับเป็นการตีความพระธรรมวินัยสู่การปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับหลักการของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) มาตรา 26 ซึ่งบัญญัติให้การศึกษาเป็นสิทธิของทุกคน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ยังได้อธิบายว่า การศึกษาตามแนวพุทธมิใช่เพียงการแสวงหาความรู้ทางโลก แต่เป็นการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งด้านปัญญา ศีลธรรม และจิตใจ อันสอดคล้องกับแนวคิด “การพัฒนามนุษย์” (human development) ที่องค์การยูเนสโกให้ความสำคัญ (United Nations, Article 25.)

4. สิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อมในสายตาคณะสงฆ์

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คณะสงฆ์ได้ตีความหลักพุทธธรรมมาสนับสนุนสิทธิของชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในประเด็นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การเกิดขึ้นของ“พระสงฆ์นักสิ่งแวดล้อม”ที่ทำพิธีอุปสมบทต้นไม้ หรือร่วมรณรงค์ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ แสดงถึงการตีความหลักอหิงสาและเมตตากรุณามาสู่การเคลื่อนไหวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Darlington, Susan M., 2012).การตีความดังกล่าวสอดคล้องกับปฏิญญาสตอกโฮล์ม ค.ศ.1972 และปฏิญญาริโอ ค.ศ.1992 ซึ่งเน้นสิทธิของมนุษย์ในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและสมบูรณ์ (United Nations, 1972).

5. การปรับตัวของคณะสงฆ์ต่อแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล

แม้ว่าสิทธิมนุษยชนในความหมายสากลจะเป็นแนวคิดที่เกิดจากโลกตะวันตก แต่คณะสงฆ์ไทยได้พยายามประสานเข้ากับบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมไทย โดยมิได้ปฏิเสธหรือขัดแย้ง หากแต่เน้นการตีความให้เกิด“ดุลยภาพ”ระหว่างสิทธิและหน้าที่ ตัวอย่างเช่น การเน้นย้ำว่า สิทธิในเสรีภาพต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบ (responsibility) ซึ่งตรงกับหลักกรรมและการดำรงอยู่บนทางสายกลาง แนวทางนี้ช่วยให้สิทธิมนุษยชนไม่ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่แปลกแยกจากสังคมไทย แต่เป็นสิ่งที่สามารถสอดคล้องกับคุณค่าพุทธธรรมได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546 :59)

6. บทบาทเชิงสถาบัน

ในฐานะสถาบัน คณะสงฆ์ยังทำหน้าที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนโดยผ่านกิจกรรมสาธารณะ เช่น การเผยแผ่ธรรมะเพื่อปลูกฝังความตระหนักเรื่องสิทธิเสรีภาพในระดับจิตสำนึก การสนับสนุนการศึกษาเพื่อผู้ด้อยโอกาส และการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนและสังคม สิ่งเหล่านี้สะท้อนการตีความสิทธิมนุษยชนไม่เพียงในเชิงทฤษฎี แต่ยังลงสู่การปฏิบัติจริงในระดับรากหญ้า (ปิ่น มุทุกันต์,2549 :152)

สรุปได้ว่า แนวคิดและการตีความของคณะสงฆ์ไทยต่อสิทธิมนุษยชนเป็นกระบวนการที่ผสมผสานระหว่างหลักพุทธธรรม พระธรรมวินัย และบริบททางสังคม โดยชี้ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและศักยภาพในการพัฒนาตน คณะสงฆ์ได้ตีความหลักการดังกล่าวไปสู่สิทธิต่างๆ เช่น สิทธิทางการเมือง สิทธิการศึกษา สิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการส่งเสริมวัฒนธรรมสิทธิที่สมดุลกับหน้าที่ อันสะท้อนถึงบทบาทที่สำคัญของพระพุทธศาสนาในการขับเคลื่อนสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

พระสงฆ์กับการเคลื่อนไหวทางสังคม

พระสงฆ์ในสังคมไทยไม่ได้มีบทบาทเพียงในฐานะผู้ปฏิบัติธรรมและเผยแผ่คำสอนทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทเชิงสังคมที่สำคัญ โดยเฉพาะการเป็น “พลังทางจริยธรรม” (moral force) ที่สามารถชี้นำพฤติกรรมและสร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคมของพระสงฆ์มีลักษณะเฉพาะ คือ มักอิงอยู่บนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น อหิงสา (ahimsā) เมตตากรุณา และสังคหวัตถุธรรม ทำให้การเคลื่อนไหวไม่เพียงเป็นการเรียกร้องสิทธิหรือความเป็นธรรมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนการปฏิบัติคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม (Donnelly, 2003 : 25).

ในสังคมไทย การเคลื่อนไหวของพระสงฆ์มักเกี่ยวข้องกับประเด็นที่เชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชน การพัฒนาชุมชน การปกป้องสิ่งแวดล้อม และความเสมอภาคทางสังคม การศึกษาเรื่องนี้

จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตจริง และเป็นกรณีศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงศาสนาส่วนบุคคล แต่ยังเป็นกลไกสนับสนุนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต),2546 :59)

1. บริบททางสังคมของการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวทางสังคมของพระสงฆ์สามารถสังเกตได้ตั้งแต่ยุคอยุธยา ผ่านยุครัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน โดยมีลักษณะร่วมกันคือการตอบสนองต่อ ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรมทางสังคม (Gabriel A. Almond & Sidney Verba, 1963: 15.)

ยุคอยุธยา–ต้นรัตนโกสินทร์: พระสงฆ์มีบทบาทในการให้คำปรึกษากษัตริย์และขุนนางเพื่อสร้างธรรมาภิบาล เช่น การใช้ทศพิธราชธรรมในการปกครอง (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺโฒ), 2553 : 23–24).

ยุคกลาง–ยุคสมัยใหม่: พระสงฆ์มีบทบาทในการสร้างโรงเรียน วัด และโรงพยาบาล ส่งเสริมการศึกษาและสวัสดิการชุมชน (ปิ่น มุทุกันต์, 2549 :152)

ยุคปัจจุบัน: การเคลื่อนไหวของพระสงฆ์สอดคล้องกับประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่าเพื่อปกป้องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การรณรงค์ต่อต้านความรุนแรงและยาเสพติด (Darlington, Susan M. 2012)

2. แนวคิดและแรงจูงใจของพระสงฆ์ในการเคลื่อนไหว

1) หลักอหิงสาและการไม่ใช้ความรุนแรง คณะสงฆ์เน้นการเคลื่อนไหวอย่างสันติ โดยใช้หลักอหิงสาเป็นพื้นฐาน การเรียกร้องสิทธิหรือความยุติธรรมจึงไม่ใช่การประท้วงรุนแรง แต่เป็นการสร้างจิตสำนึกในสังคมผ่านคำสอน การปฏิบัติธรรมและการเผยแพร่ความรู้

2) หลักเมตตาและสังคหวัตถุ พระสงฆ์ใช้หลักเมตตาและสังคหวัตถุธรรมในการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน การจัดตั้งโครงการพัฒนาชุมชน เช่น การปลูกป่า การจัดการน้ำ หรือการอบรมเยาวชน เป็นตัวอย่างของการเคลื่อนไหวที่เน้นการเกื้อกูลและประโยชน์ส่วนรวม

3) การตีความสิทธิมนุษยชนในบริบทพุทธ พระสงฆ์บางรูปเห็นว่าการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนต้องผสมผสานระหว่างหลักธรรมและกรอบกฎหมายสากล เช่น การส่งเสริมสิทธิในการศึกษา การมีส่วนร่วมทางการเมือง และสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อม111 การตีความเช่นนี้ช่วยสร้างความเข้าใจว่า สิทธิมนุษยชนไม่ขัดแย้งกับหลักธรรม แต่สามารถเสริมกันได้

3. ตัวอย่างการเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ในสังคมไทย

การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม: การบวชป่าในภาคเหนือและภาคอีสานเป็นตัวอย่างของการปกป้องป่าไม้และสิทธิชุมชนตามแนวพุทธสิ่งแวดล้อม

การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิชุมชนและประชาธิปไตย: พระสงฆ์บางรูปมีบทบาทในการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมายและการเข้าร่วมกระบวนการประชาธิปไตย การเคลื่อนไหวทางสังคมเชิงพัฒนาชุมชน: การจัดตั้งโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดและความรุนแรงในครอบครัว เป็นการเคลื่อนไหวเชิงบูรณาการที่ผสมผสานศีลธรรมและสิทธิมนุษยชน (United Nations, 2015)

4. ผลกระทบต่อสังคมไทย

การเคลื่อนไหวของพระสงฆ์มีผลต่อสังคมไทยหลายมิติ ได้แก่ มิติทางศีลธรรม: สร้างจิตสำนึกเรื่องความถูกต้องและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

มิติทางสิทธิมนุษยชน: ช่วยให้ประชาชนตระหนักถึงสิทธิของตนและผู้อื่น เช่น สิทธิในการศึกษา การมีส่วนร่วมทางสังคม และสิทธิชุมชน

มิติทางวัฒนธรรม: สร้างรูปแบบการเคลื่อนไหวที่เหมาะสมกับบริบทไทย โดยไม่ละทิ้งรากฐานทางศาสนา

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งในด้านการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน การพัฒนาชุมชน และการปกป้องสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวเหล่านี้สะท้อนถึงความสามารถในการตีความหลักธรรมให้สอดคล้องกับความต้องการทางสังคมและมาตรฐานสากล ผลจากการเคลื่อนไหวเชิงจริยธรรมของพระสงฆ์ช่วยสร้างสังคมที่ทั้งเคารพสิทธิ เสริมสร้างความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

โครงการด้านสังคมสงเคราะห์และสิทธิมนุษยชน

การพัฒนาสังคมและการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน แต่คณะสงฆ์มีบทบาทโดดเด่นในฐานะผู้ริเริ่มและดำเนินโครงการด้านสังคมสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน สาเหตุสำคัญมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เน้นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ การไม่เบียดเบียนและการสร้างความเป็นธรรมในสังคม พระสงฆ์จึงไม่เพียงปฏิบัติธรรมส่วนบุคคล แต่ยังใช้ศีลธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมผ่านโครงการต่างๆ ที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546 :59)

1. โครงการด้านสังคมสงเคราะห์

โครงการด้านสังคมสงเคราะห์ที่จัดโดยคณะสงฆ์สามารถจำแนกออกเป็นหลายมิติ เช่น การพัฒนาการศึกษา การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การดูแลผู้สูงอายุและผู้พิการ การปกป้อง

สิ่งแวดล้อม และการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน แนวทางเหล่านี้สะท้อนการตีความหลักธรรมพุทธให้สอดคล้องกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากล

2. การพัฒนาการศึกษาและสิทธิมนุษยชน

1) โครงการโรงเรียนวัดและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พระสงฆ์ไทยได้ริเริ่มโครงการโรงเรียนวัดตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กและเยาวชนทุกชนชั้นได้เข้าถึงการศึกษา118 โรงเรียนวัดมิใช่เพียงสถานที่เรียนรู้ความรู้ทั่วไป แต่ยังสอดแทรกหลักศีลธรรมและพุทธธรรม ทำให้เยาวชนสามารถพัฒนาทั้งปัญญาและคุณธรรมพร้อมกัน

2) การเชื่อมโยงกับสิทธิทางการศึกษา โครงการเหล่านี้สอดคล้องกับ Article ของ UDHR และ Article ของ ICESCR ซึ่งเน้นสิทธิในการเข้าถึงการศึกษาโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติการจัดการศึกษาโดยคณะสงฆ์ยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทและชุมชนด้อยโอกาส

3. การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและผู้เปราะบาง

1) โครงการช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้สูงอายุ พระสงฆ์ไทยดำเนินโครงการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ เช่น การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ การมอบอาหารและเครื่องใช้จำเป็น รวมถึงการดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ตามวัดหรือชุมชน120 โครงการเหล่านี้สะท้อนหลักสังคหวัตถุธรรม ซึ่งเน้นความเกื้อกูลและการแบ่งปันในสังคม (ปิ่น มุทุกันต์, 2549 :153)

2) การดูแลผู้พิการและผู้ป่วย พระสงฆ์ร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและเอกชนในการจัดตั้งศูนย์ดูแลผู้พิการและผู้ป่วย เพื่อส่งเสริมสิทธิในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขและคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม แนวทางนี้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ UDHR, Article 25 ที่รับรองสิทธิในความเป็นอยู่ที่เหมาะสม

4. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสิทธิชุมชน

พระสงฆ์ไทยริเริ่มโครงการด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การปลูกป่าเพื่อชุมชน และการรณรงค์ลดการใช้สารเคมีในเกษตรกรรม122 เหล่านี้สะท้อนการเชื่อมโยงระหว่างหลักอิทัปปัจจยตาและสิทธิชุมชน หลักการนี้เน้นว่าชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและรักษาสมดุลทางสิ่งแวดล้อม โครงการเหล่านี้สอดคล้องกับ Stockholm Declaration (1972) และ Rio Declaration (1992) ซึ่งยืนยันความสำคัญของสิทธิของประชาชนในการมีสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน124 การบวชป่าของพระสงฆ์จึงไม่ใช่เพียงกิจกรรมทางศาสนา แต่เป็นการสร้างจิตสำนึกด้านสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม

5. การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

พระสงฆ์ไทยยังริเริ่มโครงการพัฒนาชุมชนในลักษณะCommunity-based Development เช่น การฝึกอาชีพ การให้ความรู้เรื่องสุขภาพและโภชนาการ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และการอบรมจริยธรรมสำหรับเยาวชน125 แนวทางนี้ส่งเสริมทั้ง สิทธิในการพัฒนาตนเอง และ สิทธิในการมีส่วนร่วมทางสังคม นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมเหล่านี้ยังเสริมสร้างความสามัคคีและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนเรื่องสังคหวัตถุและเมตตากรุณา ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน (Vasak, Karel,1977)

6. ผลกระทบและความสำคัญต่อสังคมไทย

- มิติสิทธิมนุษยชน: โครงการของพระสงฆ์ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษา สุขภาพ และความเป็นอยู่ที่เหมาะสม

- มิติศีลธรรม: การดำเนินโครงการโดยยึดหลักธรรมพุทธช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกเรื่องความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและส่วนรวม

- มิติการพัฒนาชุมชน: ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถจัดการทรัพยากรและแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า โครงการด้านสังคมสงเคราะห์และสิทธิมนุษยชนที่ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ไทยสะท้อนถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในการสร้างสังคมที่ทั้งยึดมั่นในศีลธรรมและสนับสนุนสิทธิมนุษยชน การผสานหลักธรรมคำสอนกับมาตรการพัฒนาสังคมอย่างเป็นระบบทำให้โครงการเหล่านี้ตอบสนองความต้องการของประชาชนทุกกลุ่ม และเป็นต้นแบบของการพัฒนาสังคมแบบยั่งยืน

สรุป

บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน เป็นการผสมผสานระหว่าง หลักพุทธธรรม พระธรรมวินัย และบริบททางสังคมไทย อย่างมีระบบและลึกซึ้ง คณะสงฆ์ไม่เพียงยึดมั่นในคุณธรรมส่วนบุคคล แต่ยังตีความหลักการเรื่อง ศักดิ์ศรี ความเสมอภาค และศักยภาพของมนุษย์ให้สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนสากล เช่น สิทธิทางการเมือง สิทธิทางการศึกษา สิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสิทธิในความเป็นอยู่ที่เหมาะสม การตีความเหล่านี้มิได้เน้นเพียงสิทธิของบุคคลเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึง หน้าที่ต่อส่วนรวม และการสร้างวัฒนธรรมสิทธิที่สมดุลกับจริยธรรม การเคลื่อนไหวทางสังคมของพระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนและสร้างความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ผ่านโครงการสังคมสงเคราะห์ การดูแลผู้ด้อยโอกาส การส่งเสริมสิทธิเยาวชน และการปกป้องสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ใช้หลักธรรมในการสร้างกรอบความคิดและแนว

ปฏิบัติที่ทำให้การเคลื่อนไหวเหล่านี้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล ทั้งในแง่สิทธิมนุษยชนและความยั่งยืนของชุมชน

โดยสรุปแล้วการตีความและการปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทยต่อสิทธิมนุษยชนสะท้อนถึงบทบาทเชิงกลยุทธ์ของพระพุทธศาสนาในการขับเคลื่อนสังคมไทย ทั้งในแง่คุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาสังคม การผสานระหว่างหลักธรรมกับมาตรการพัฒนาชุมชนทำให้เกิดรูปแบบการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนที่มีทั้งความยั่งยืน เชิงจริยธรรม และสอดคล้องกับมาตรฐานสากลอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

ปิ่น มุทุกันต์, (2549), *มงคลชีวิต.* กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุคส์,

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2546), *พุทธศาสนากับสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539), *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), (2553), *ทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพรเจ้าอยู่หัว.* นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

Darlington, Susan M. (2012), *The Ordination of a Tree: The Thai Buddhist Environmental Movement.* Albany: SUNY Press.

Donnelly, Jack. (2003), *Universal Human Rights in Theory and Practice.* Cornell University Press,

Darlington, Susan M. (2012), *The Ordination of a Tree: The Thai Buddhist Environmental Movement.* Albany: SUNY Press.

Gabriel A. Almond & Sidney Verba, (1963), The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations Princeton: Princeton University Press,

United Nations, (1995), International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), Article.

United Nations, (1972), Stockholm Declaration on the Human Environment.

Vasak, Karel, (1977), “Human Rights: A Thirty-Year Struggle,”UNESCO Courier,